Op weg naar een klimaatrobuust watersysteem voor drinkwater, landbouw en natuur

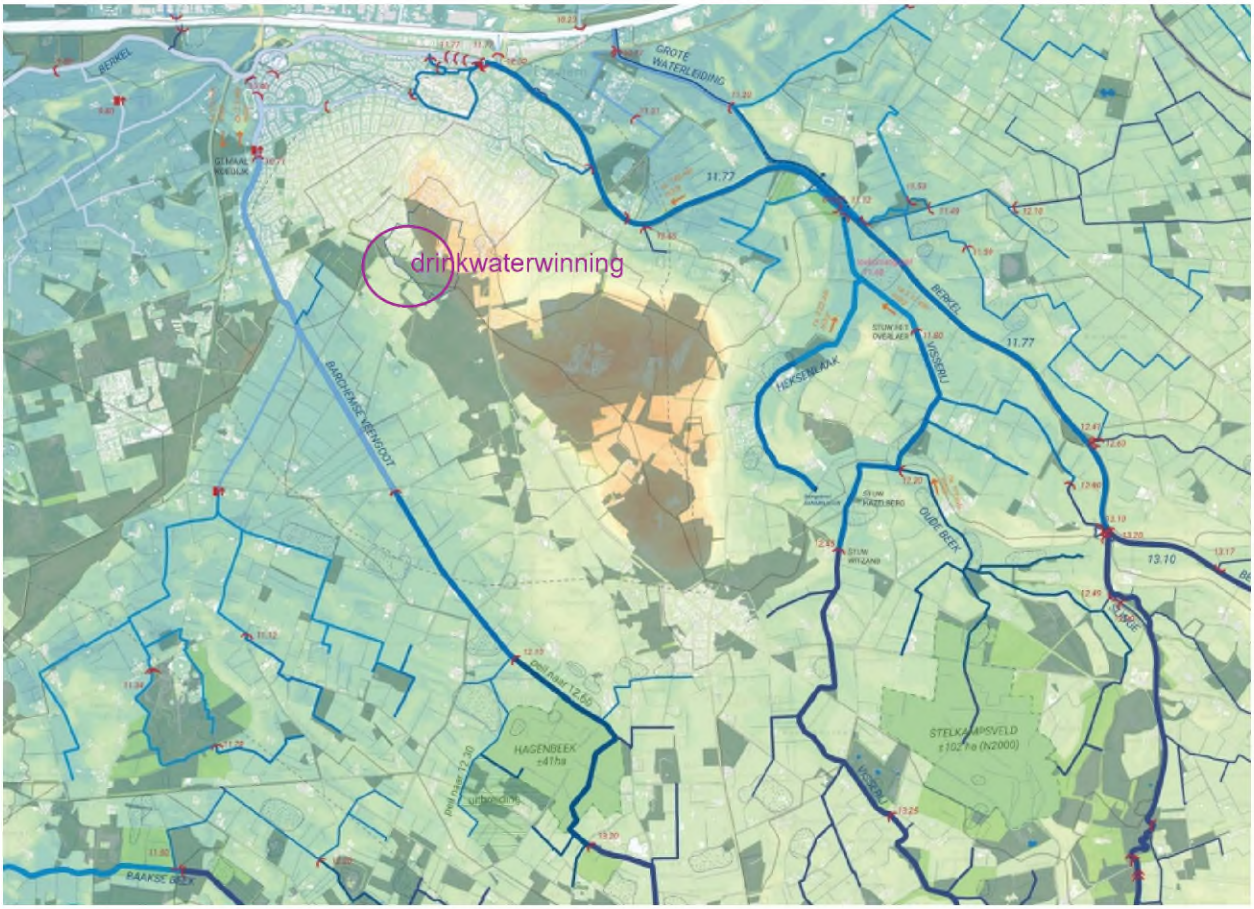
Plan van aanpak Verkenning Lochem

Leeswijzer

Dit plan van aanpak is opgesteld door Vitens en Waterschap Rijn en IJssel in afstemming met de LTO, Provincie Gelderland en Gemeente Lochem. Het plan van aanpak wordt, inclusief de financiële afspraken, ter besluitvorming voorgelegd aan de vijf betrokken partijen. Provincie, Vitens en waterschap zijn gezamenlijk de beoogde opdrachtgever voor dit project. Vitens is bereid een trekkende en coördinerende c.q. penvoerdersrol op zich te nemen ten aanzien van eventuele externe opdrachten.

NB rollen nog ter bespreking met partijen

Het voorliggend en bestuurlijk te accorderen Plan van Aanpak vormt de opzet voor een verder uit te werken projectopdracht. Achtereenvolgend wordt (i) de aanleiding, (ii) totstandkoming van dit plan van aanpak, (iii) de aanpak zelf, (iv) de capaciteit/projectorganisatie en kosten, en tot slot (v) het investeringsbesluit, uiteengezet.

UFO-aanpak provincie Gelderland
De provincie hanteert, ook voor de gebiedsprocessen die opgenomen worden in het VLGG, de UFO-aanpak (Uitvoering Fysieke Opgaven). Daarin wordt uitgegaan van de volgende stappen: oriëntatie, pre-verkenning, verkenning, planuitwerking, realisatie, en exploitatie + beheer.

Voor Lochem is, met het opleveren van de studie door H+N+S en de gebiedsbijeenkomst in december 2023, de pre-verkenning afgerond. Voorliggend Plan van Aanpak beschrijft de verkenningsfase.

I. Aanleiding

Perspectief winning Lochem
De capaciteit van de drinkwaterwinlocatie bij Lochem wordt momenteel voor ongeveer 50% van de huidige vergunning benut. Het betreft een verouderde winning waarin al lang niet meer is geïnvesteerd, en eerder is sluiten in beeld geweest. De winning is echter open gebleven na een brand bij het Twentekanaal (2003) en nu de urgentie als gevolg van de stijgende drinkwatervraag alleen maar nog verder is toegenomen, is besloten om de winning open te houden en te vernieuwen:

- Op korte termijn (2024): vergroting winning van 1,6Mm^3 naar 2,4Mm^3. Hiertoe wordt onderhoud aan de bestaande productielocatie gepleegd (oa filters vervangen)
- Midden termijn (2028): vergroting winning naar de vergunde 3Mm^3. Hiertoe is renovatie noodzakelijk: o.a. verplaatsen puttenveld, nieuw productiegebouw met voorzuivering. (geen volledige zuivering, het water wordt mogelijk naar de winning 't Klooster gebracht waar nog ruimte is in de zuivering. Deze keuzes zijn nog in ontwikkeling)
- Lange termijn: integrale systeembenadering nodig waarbij het hele cluster rondom Ruurlo/Borculo in samenhang wordt beschouwd.

Een hydrologische studie door Arcadis heeft uitgewezen dat de effecten van uitbreiding van de winning tot 3Mm^3 met betrekking tot de grondwaterstandsverlaging minimaal zijn. Ook de (kwel)effecten op nabijgelegen N2000 gebieden (Stelkampsveld) zijn minimaal. Op andere (natuur)gebieden in de omgeving, met name Hagenbeek en Wildenborch (beiden GNN), zijn meer effecten van het vergroten van de wincapaciteit te verwachten.
Vitens heeft met waterschap afgesproken om te onderzoeken hoe hier een zo duurzaam mogelijke winlocatie te ontwikkelen, ingepast in een duurzaam en klimaatrobuust watersysteem, en wil daarnaast samen met de terreinbeheerders Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten in gesprek over mogelijke maatregelen voor het gebied.

NB Uit de van Arcadis studie is ook naar voren gekomen dat de contouren van het waterwingebied en het grondwaterbeschermingsgebied, die zijn gebaseerd op modelberekeningen van enkele decennia geleden, niet meer kloppen. Dit betekent dat het grondwaterbeschermingsgebied in de Omgevingsverordening van de provincie zal worden aangepast. Dat geldt ook voor het waterwingebied. Dit valt buiten de scope van de Verkenning waarop dit Plan van Aanpak zich richt en wordt apart door Vitens is samenspraak met de provincie opgepakt.

Perspectief watersysteem buitengebied Lochem
Het belangrijkste speerpunt voor het waterschap is de opgave om haar gebied veerkrachtiger te maken tegen klimaatverandering. Hiervoor werkt het waterschap toe naar een andere balans van vasthouden-bergen-afvoeren (voorraadbeheer), rekening houdend

met de meest recente inzichten over de snelheid van klimaatverandering. Het waterschap investeert gebiedsbreed in een toename van de veerkracht, anticiperend op de nieuwe inzichten over de toenemende snelheid van klimaatverandering richting 2050.

Om de verdroging te bestrijden is de *Aanpak Droogte Achterhoek en Liemers (ADA)* opgesteld met alle overheden in de Achterhoek, terreinbeherende organisaties, LTO Noord en Vitens. Daarin wordt als denkrichting voorgesteld om 100 mm water meer vast te houden in het gehele beheergebied van waterschap Rijn en IJssel.

Samenwerkingsagenda Vitens – WRIJ
Lochem staat op de bestuurlijke samenwerkingsagenda Vitens - WRIJ (samen met 't Klooster). Afspraak is dat gezamenlijk verkend wordt hoe het watersysteem verduurzaamd kan worden en de winning daarmee duurzaam ingepast kan worden, volgens de principes van Panorama Waterland. Als kennisbasis is een hydrologische analyse uit 2021 (Arcadis) en voorstel voor maatregelenpakket uit 2023 (H+N+S) beschikbaar.

II. Totstandkoming en scope plan van aanpak

De eerder uitgevoerde studie met daarin bouwstenen voor een klimaatrobuust watersysteem en een duurzame winning door H+N+S is als een bureaustudie opgezet. Behalve een vertegenwoordiger van de LTO zijn hier geen partijen bij betrokken geweest. Na het afronden van deze studie heeft er medio december 2023 een bijeenkomst met agrariërs uit het gebied plaatsgevonden. Weerstand tegen project Hagenbeek voerde de boventoon, en het gevoel dat er al heel veel speelt in het gebied (Berkel, Visserij/Heksenlaak, Stelkampsveld, Hagenbeek). Enkele agrariërs toonden belangstelling om door te praten over het watersysteem rond Lochem. Daadwerkelijke interesse en vervolg is uiteraard nog onzeker.
Geconcludeerd is dat er, door alles wat er al speelt, nu geen draagvlak is voor een gebiedsproces op de schaal van het hele gebied. Omdat er geen sprake is van een dringende of dwingende (water)opgave in het gebied is er ook geen noodzaak voor zo'n gebiedsproces. Wel lijken er mogelijkheden te zijn om een vervolgproces in te richten op basis van kleine stappen, een individuele cq kleinschalige benadering, gebaseerd op energie en betrokkenheid in het gebied. Voorliggend Plan van Aanpak is daartoe een aanzet, en beschrijft de aanpak voor de Verkenning.
Met de bijeenkomst in december is, in termen van de UFO-aanpak, in feite de Pre-Verkenning afgerond, en kan de stap naar de Verkenning worden gezet.

Om door te gaan en dit Plan van Aanpak uit te werken tot een projectvoorstel voor de Verkenning zijn concrete afspraken nodig over mensen en middelen. In voorliggend plan van aanpak zijn de vervolgstappen en de benodigde mensen en middelen beschreven.

Elke Druppel De Grond In (EDDGI)
Het waterschap bereidt het vervolg van het EDDGI programma voor. Na de perceelsgerichte en vraaggestuurde lijn van de afgelopen periode wordt nu op een meer gebiedsgerichte aanpak ingezet. Lochem is daarbij een van de aandachtsgebieden. Er wordt ook ingezet op het meer meekoppelen van opgaven van andere partijen en gebieden (denk aan 't Klooster, Haarlo Olden Eibergen). Bestuurlijke besluitvorming over het vervolgprogramma van EDDGI staat gepland voor november 2024. Daarna is er meer duidelijkheid over of (een deel van) de uitvoering via het EDDGI programma kan plaatsvinden.

Gemeente Lochem
De gemeente Lochem is steeds geïnformeerd over de voortgang maar staat tot nu toe enigszins op afstand. Recent heeft de gemeente aangegeven graag de Omgevingsvisie (wordt naar verwachting vastgesteld in het najaar van 2024), maar meer nog het Uitvoeringsprogramma dat daarvoor wordt gemaakt, te willen verbinden met de Verkenning Lochem. De gemeente werkt aan oa natuurontwikkeling, landbouwtransitie en biodiversiteit in en rond 'ons' plangebied. De maatregelen die worden ontwikkeld in de Verkenning Lochem kunnen een bouwsteen zijn voor het omgevingsprogramma van de gemeente en vice versa.

VLGG
PM

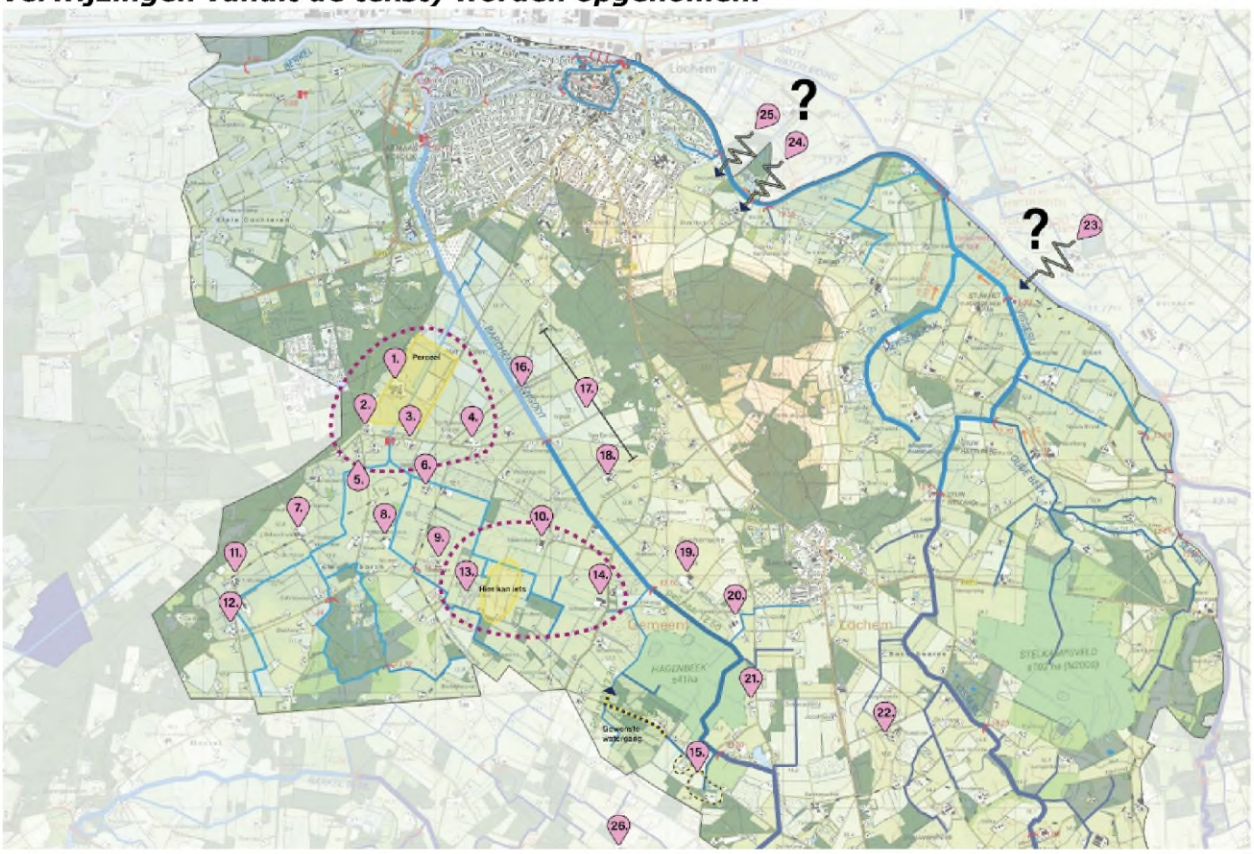
Visie landbouw Vitens
Vitens werkt op dit moment aan een nieuwe visie en strategie tav de landbouw. Onderdeel hiervan is dat er gewerkt wordt aan het ontwikkelen van bijv grondinstrumentarium (grondbank) en groen-blauwe verdienmodellen. Afhankelijk van de voortgang kan dit ook ingezet worden in het project rond Lochem.

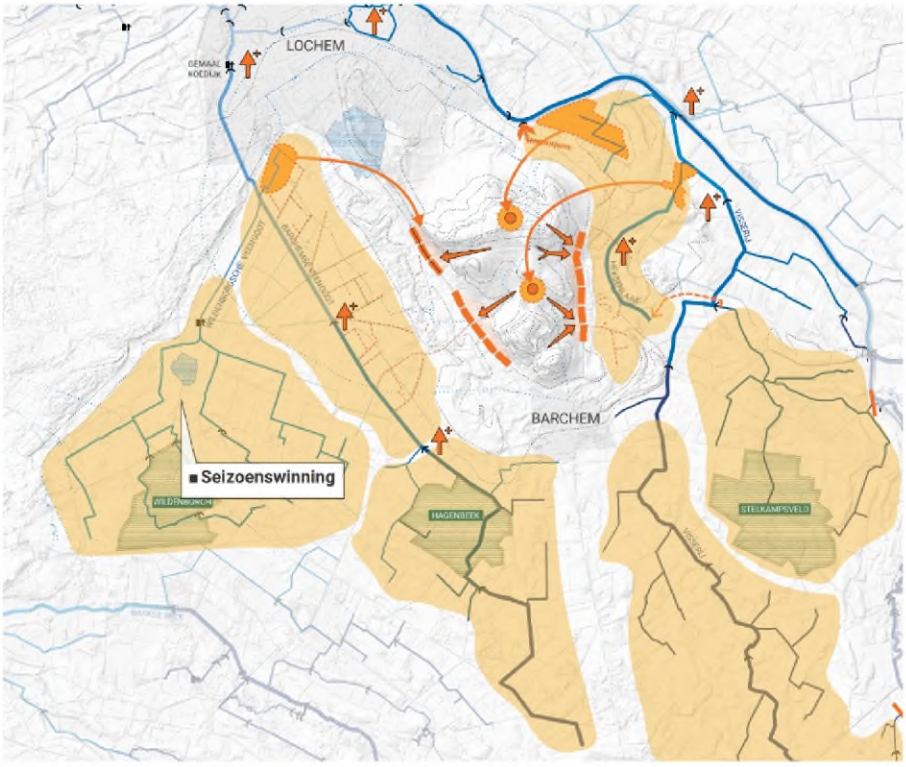
III. Aanpak

Vervolgstappen
Naar aanleiding van de ervaringen uit de bijeenkomst in december 2023 stellen we voor niet te kiezen voor een gebiedsbreed proces, maar op zoek te gaan naar en aansluiting te vinden bij individuele of kleine groepjes van agrariërs/bewoners/gebruikers die open staan voor maatregelen gericht op de transitie van het watersysteem. De opbrengst van deze bijeenkomst biedt hiervoor aanknopingspunten.

Deelgebieden
Op basis van getoonde interesse van agrariërs voor waterconserveringsmaatregelen en effectiviteit van de maatregelen tekenen zich nu drie gebieden af waar we met deze aanpak willen starten:
- ten westen van de Barchemse Veengoot en ten noorden van Hagenbeek
- ten oosten van de Barchemse Veengoot langs de flanken van de Lochemseberg/Paasberg
- infiltratiemaatregelen op de Lochemseberg/Paasberg

Kaarten hieronder zijn een eerste poging, er moeten nog andere kaartjes (met verwijzingen vanuit de tekst) worden opgenomen.

Drie fases
Voorgesteld wordt het vervolg op te bouwen uit vier fases (verdeeld over twee UFO-stappen Verkenning en Planuitwerking):

Verkenning:
- fase 1 uitwerken PvA tot projectplan voor de Verkenning en opstellen hydrologisch perspectief (*Q3 + 4 2024)*
- fase 2 start kleinschalig gebiedstraject voor drie deelgebieden, met agrariërs, waaronder verrijking en verdieping hydrologische maatregelen met agrariërs (*Q1 + 2 2025)*

Planuitwerking
- fase 3 Planuitwerking voor 3 gebieden (*vanaf Q3 2025*)

Daarna start de realisatie, vanaf Q1 2026. Mogelijk dat al enkele kleinere no-regret maatregelen eerder worden opgepakt.

Fase 1 uitwerken PvA tot projectplan voor de Verkenning en opstellen hydrologisch perspectief (Q3 + 4 2024)
In deze fase 1 wordt een projectleider gezocht die het Plan van Aanpak voor de Verkenningsfase uitwerkt tot een projectplan. De opdracht voor het hydrologisch perspectief wordt verstrekt direct na het vaststellen van voorliggend Plan van Aanpak, en loopt daarmee vooruit op de komst van een projectleider en het uitwerken tot een projectplan. Het hydrologisch perspectief wordt naar verwachting belegd bij een adviesbureau, deze opdracht staat los van de invulling van de rol van de projectleider.

Eerste stap is het doen van een hydrologische verdieping voor deze deelgebieden, met als doel te komen tot een wenkend hydrologisch perspectief voor een robuust watersysteem, dat veerkrachtig genoeg is om zowel periodes van droogte als van overmaat aan (langdurige) regenval op te vangen. Dat perspectief is concreet en betreft een deelgebied of een deel daarvan. Dit dient ook als toetsinstrument om te bepalen wat no-regret maatregelen zijn.
Vanzelfsprekend wordt bij de hydrologische verdieping zoveel mogelijk gebruik gemaakt van informatie die al beschikbaar is uit de Pre-Verkenning of uit andere onderzoeks- en gebiedsprocessen.

We beogen dat dit onderdeel niet volledig is voordat fase 2 begint. Op deze manier kan de input van de agrariërs en andere stakeholders leiden tot waardevolle coproductie van plannen. Dit verhoogt het draagvlak en bevordert een goede uitvoering.

Fase 2 start kleinschalig gebiedstraject voor drie deelgebieden, met agrariërs, waaronder verrijking en verdieping hydrologische maatregelen met agrariërs (Q1 + 2 2025)
De volgende stap is om in de 3 deelgebieden een aantal agrariërs te benaderen, en afhankelijk van de reacties, het ambitieniveau te verkennen in een individueel gesprek of in een klein groepje. Insteek is samen te zoeken naar kansen en mogelijkheden, op en rond de percelen van deze agrariërs. De studie van H+N+S dient als inspiratiebron maar geeft ook richting om te beoordelen of de mogelijk te nemen maatregelen bijdragen aan het robuust maken van het systeem als geheel. Deze fase leidt tot ontwerpschetsen voor de 3 deelgebieden.

Fase 3 Planuitwerking voor de 3 deelgebieden
In deze fase worden de ontwerpschetsen uit de vorige fase verder uitgewerkt tot concrete projectvoorstellen samen met de verschillende grondeigenaren. In deze projectvoorstellen

wordt in beeld gebracht wat er nodig is qua uitvoering en middelen. Ook wordt het bestuurlijk draagvlak voor uitvoering opgehaald en de financiering van de uitvoering wordt geregeld.
Deze projectvoorstellen worden via de gangbare kanalen voorgelegd aan Vitens en bestuur Waterschap Rijn en IJssel. Waar mogelijk wordt gezocht naar subsidies (denk aan ZON) en aan combinatiemogelijkheden met andere programma's en financieringsbronnen (denk aan EDDGI of VLGG).

Realisatie vanaf Q3 2025
In de loop van de fase van planuitwerking kan gestart gaan worden met de realisatie van maatregelen.

Verbinding met andere lopende processen
In het gebied lopen verschillende processen waar rekening mee gehouden moet worden, uit geput kan worden, bij aangesloten kan worden. De verbinding met deze processen zal worden gemaakt om helder te hebben hoe de relatie is tussen voorliggende Verkenning Lochem en de overige trajecten die lopen.

IV. Capaciteit/projectorganisatie

Capaciteit, inzet projectleider
Het bovenstaande zal worden opgepakt en verder uitgewerkt door een projectleider. Doel daarvan is om snel tot uitvoering te komen. Omdat er op dit moment beperkte capaciteit beschikbaar is bij de betrokken organisaties én omdat het wenselijk is een projectleider te hebben namens de organisaties gezamenlijk, wordt voorgesteld een projectleider extern in te huren.

De projectleider is verantwoordelijk voor het uitwerken van voorliggend Plan van Aanpak tot een projectplan voor de Verkenning, en daarna voor het doorlopen van de fases, samen met de betrokken gebiedspartners en eventuele andere stakeholders en partijen.
Tevens zal de projectleider vormgeven aan de benodigde projectorganisatie en aan de wijze waarop de gebiedspartners en stakeholders worden betrokken. De profielschets en opdrachtformulering voor de projectleider moet nog opgesteld worden, dat gebeurt na goedkeuring van dit plan van aanpak. Onderdeel van de rol van de projectleider is ook het vormgeven aan het informeren van en afstemmen met de opdracht gevende organisaties, zowel ambtelijk als bestuurlijk.

V. Investeringsbesluit

Ter besluitvorming: projectkosten

De kosten vallen uiteen in projectkosten en uitvoeringskosten. Op dit moment worden alleen de projectkosten voor besluitvorming voorgelegd.
Deze worden ingeschat op totaal: € 500.000 voor fase 1 en 2 en 3:
- inhuur projectleider € 335.000 gedurende 3 jaar (zie tabel verderop in deze paragraaf)
- opstellen hydrologische perspectief en ontwerpwerk € 100.000
- overig en onvoorzien € 65.000

Deze kosten worden gelijkelijk verdeeld tussen waterschap en Vitens, en over drie jaar. Concreet betekent dit dat er per partij € 55.000 per jaar beschikbaar gesteld wordt in 2025 + 2026 + 2027. Inzet is om deze kosten geheel of gedeeltelijk te financieren via het VLGG (zie scenario's). Ook kan een deel mogelijk vanuit EDDGI worden gefinancierd.

	Kosten (k€)	2024				2025				2026			
		Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4
Voorbereiding													
Fase 1 hydrologisch perspectief + projectplan	40%												
Fase 2 start kleinschalig gebiedtraject	30%												
Fase 3 planuitwerking	20%												
Fase 4 uitvoering*													
Afstemming	10%												

*de uit te voeren maatregelen zullen apart voor financiering bij waterschap en Vitens worden voorgelegd, de kosten van deze fase zullen daar grotendeels binnen vallen

Voor de uitvoering van maatregelen worden te zijner tijd afzonderlijke kredietaanvragen gedaan, gebaseerd op de dan bekende projectuitwerking (voorlopig ontwerp). Zie ook verderop in deze paragraaf.

Vanuit Vitens, het waterschap en de provincie wordt de capaciteit beschikbaar gesteld (uren) die specifiek vanuit de organisaties nodig is (denk bijv. aan gebiedskennis of hydrologie). Het gaat dan om enige inzet rond het hydrologische perspectief en het gebiedsproces. Ingeschat wordt dat deze inzet beperkt is, en past binnen de reguliere werkzaamheden. Voor de uitvoering zal te zijner tijd separaat inzet vanuit de organisaties worden gevraagd.

Vitens en waterschap zijn tot nu toe gezamenlijk opdrachtgever voor dit project. Vitens is in beginsel bereid een coördinerende c.q. penvoerdersrol op zich te nemen voor opdrachtverleningen.

De tabel hieronder geeft een beeld van de verwachte inzet. De door de drie partijen beschikbaar gestelde uren, lichtgedrukt in deze tabel, vallen binnen deze organisaties binnen het reguliere werk en vragen dus geen extra capaciteit. Deze inzet kan wel beschouwd worden als een vorm van cofinanciering voor de VLGG-gelden en worden daarom hieronder wel opgenomen.

	Activiteiten	Capaciteit per week (uren)	Totale looptijd (3 jaar)	
			Capaciteit (uren)	Kosten (€)[1]
Capaciteit	Projectleider extern	2025: 24 uur 2026: 24 uur 2027: 12 uur	2400	€335.000[2]
	Vitens *Coördinatie en penvoering* *Inhoudelijke inbreng* *Gebiedskennis* *Hydrologische kennis*	 2 uur 0,5 uur 0,5 uur	360 uur	€50.400
	Waterschap *Coördinatie en interne afstemming* *Inhoudelijke inbreng* *Gebiedskennis* *Hydrologische kennis*	 1 uur 0,5 uur 0,5 uur	240 uur	€33.600
	Provincie *Afstemming provincie intern* *Inhoudelijke inbreng (beperkt)*	 1 uur	120 uur	€16.800
Investeringen	Hydrologisch perspectief			€ 100.000
	Onvoorzien	-	-	€ 65.000
		-	-	
			+	€500.000

[1] Kostenraming o.b.v. uurtarief van €140 en 40 werkweken in het jaar.
[2] Betreft richtbedrag dat afhankelijk van contractvorm

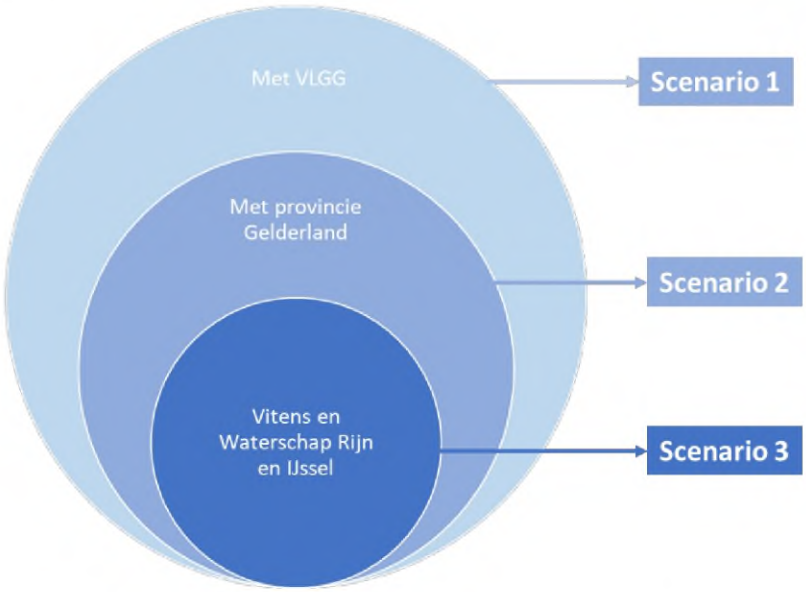
Inschatting kosten uitvoering

Op basis van de verkenning van de mogelijke maatregelen is een eerste kosteninschatting gemaakt voor de kosten van uitvoering (ligt nu níet ter besluitvorming voor).
Eerder is een kosteninschatting gemaakt voor het hele gebied (ca 5.000 ha) en voor alle maatregelen uit de studie van H+N+S. Deze komt uit op € 46 miljoen.
Het is zo goed als zeker dat niet dit hele bedrag nodig zal zijn, mede omdat we gaan starten met drie deelgebieden. In de loop van het project zullen tot een aangescherpte kostenraming komen en zal er daarbij ook stapsgewijs financiering gezocht worden.

Scenario's financiering

Voor de financiering van de projectkosten en de uitvoeringskosten zijn verschillende scenario's mogelijk, zie hieronder.

Er is echter nog veel onzekerheid over wanneer en op welke wijze deze gelden beschikbaar komen. Er zijn ten aanzien van de financiering drie scenario's denkbaar:

Scenario 1: financiering vanuit het VLGG.
Lochem is onderdeel van het VLGG en ook een … in EDDGI (financiering EDDGI uit VLGG?), wat financiering vanuit het VLGG kansrijk maakt. Waarschijnlijk zijn de VLGG gelden nog niet beschikbaar bij de start van deze verkenning, maar het lijkt wel een realistische verwachting dat VLGG-financiering voor de uitvoering van maatregelen, vanaf medio 2025, haalbaar is.

Scenario 2: Provincie, WRIJ & Vitens
Ondanks dat Lochem via de Landgoederenzone/EDDGI is opgenomen in het VLGG kan het toch zijn dat dit gebied niet in aanmerking komt voor deze gelden. In dit scenario kiest de provincie er echter wel voor om deze verkenning te cofinancieren en mogelijk ook een deel van de uitvoeringskosten van structurele maatregelen te dragen.

Scenario 3: WRIJ & Vitens
In dit scenario komt er geen VLGG geld voor Lochem en dragen het waterschap en Vitens de kosten van het project en de uitvoering van de maatregelen.

Gevraagd besluit

De insteek is dat we de voortgang niet laten vertragen als gevolg van vertragingen of onzekerheden in het VLGG-proces. Daarom wordt gevraagd

1. Financiering toe te zeggen voor deze voorgestelde aanpak (inhuur extern projectleider, bijdrage eigen medewerkers en financiering no-regret maagregelen) ongeacht welk scenario zich voor gaat doen.

2. Voor de financiering van uitvoeringsmaatregelen het principe te hanteren dat partijen deze gezamenlijk zullen uitvoeren en bekostigen en dat hiervoor een bestuurlijke intentieverklaring wordt opgesteld tussen Vitens en WRIJ, en dat hiervoor eventueel later middelen worden gevraagd waarbij ingezet wordt op middelen uit het VLGG. Indien nodig worden maatregelen, in afwachting van (rijks)financiering, meer uitgesmeerd in de tijd uitgevoerd.

Wanneer de projectleider beschikbaar is en de projectorganisatie is ingericht zullen de opdrachtgevers geïnformeerd worden over de stand van zaken en het vervolg. Dat is naar verwachting Q4 2024.

Evt bijlage samenvatting H+N+S rapport?